

[DISTINCTIO TRIGESIMA SEPTIMA

QUAESTIO UNICA

UTRUM OMNIA PRAECEPTA DECALOGI SINT DE LEGE NATURAE]

[Q. un.] Circa distinctionem trigesimam septimam quaero^a utrum omnia 1
[1] 5 praecepta decalogi sint de lege naturae¹.

Quod non: 2

Quia in iis quae sunt de lege naturae, non videtur Deus posse dispensare; sed dispensavit in aliquibus, quae videntur esse contra praecepta decalogi; ergo etc.

10 Probatio maioris: quae sunt de lege naturae, vel sunt principia 3
practica nota ex terminis, vel sunt conclusiones necessario sequentes ex talibus principiis; sive sic sive sic, habent veritatem necessariam; ergo non potest Deus facere eas esse falsas. Ergo non potest
15 facere quin illud sit 'bonum' quod significatur per eas esse bonum,
et 'malum' quod notatur per eas esse fugiendum; et ita non potest
facere de illicito licitum.

1* ^a *Loco* Circa — quaero *textus interpolatus*: «Sed iam distributio decalogi»^{1*}. Circa istam distinctionem trigesimam septimam, in qua Magister agit de praeceptis. quaeritur.

APSZBNYQ(μν)

4 *adnot.* Distinctio 37 A¹ et alii (*rubro colore illuminator in mg. adnot.* D. 36, in *cod.* A) 4 et 1³: Circa — quaero (4) = APSZBNY Sed (1^{*}) — quaeritur (3^{*}) Qμν 4 trigesimam septimam] decimam tertiam S 7 Quia *om.* BNYQ | posse *rep.* S 8 dispensat BY | videntur esse contra] sunt BY 8-9 contra praecepta *om.* Q 9 etc. *om.* Q 10 maioris] minoris A | sunt²] ut Z 11 practica] necessaria BNYQ *praem.* necessaria P | nota *post* terminis Z | necessariae AP 12 sive — sic²] sed sive, haec (!) Q | veritatem] *post* necessariam (12-13) B unitatem vel v. A 13 non — falsas] Deus n. potest facere esse falsa Q | Deus *post* eas B | facere eas] e. f. Y | esse *om.* ZBY | falsas] infinitas S 14-16 quin — facere] illud quod mandat fieri, non esse bonum, et quod prohibet, non esse malum, et per consequens Q 14 quin illud] quod i. non BNY | significatur] signum S | esse bonum] b. e. Y 14-15 bonum, et malum *rep. post* esse (15) B^{*} 15 notatur] notat Y significatur N 16 facere] fieri NY esse fieri B | de] *add.* tali PBNYQ | illicito] illimitato S

1^{*} Sed] Sede Q

T ¹ Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* III d. 37 q. un.

^{1*} LOMBARDUS, *Sent.* III d. 37 c. 1 n. 1 (SB V 206).

- 4 Probatio minoris: occidere, furari et moechari sunt contra praecepta decalogi, ut patet Ex. 20: *Non occides*. In illis videtur Deus dispensasse: de homicidio patet Gen. 22, de Abraham et filio eius immolando; de furto patet Ex. 11 et 12, de filiis Israel, quibus praecepit Deus ut spoliarent Aegyptios, quae spoliatio est « contrectatio rei alienae invito domino », quae est definitio furti; de tertio² Os. 1: *Fac filios fornicationum*.
- 5 Praeterea, Rom. 7 dicit Apostolus: *Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret non concupiscendum esse*; sed ea quae sunt nota ex lege naturae, sciuntur esse agenda vel non agenda etsi non essent scripta, — sicut ea quae sunt nota naturaliter in speculatilibus, essent nota naturaliter licet non essent revelata; etc.

APSZBNYQ(μν)

17 occidere] *add.* et SBNYQ | furari *in corr.* S¹ | et moechari *om.* BNYQ | contraria B⁺ 18 20 = Pμν 9 N 14 Q *spat. vac.* Y 10 *rell.* | occides] *add.* etc. Z | In illis] Et de i. PZ Sed in istis Q Illorum S 18-19 dispensasse] dispensare N indispensasse S *add.* nam Q 19 de¹] in P | homicidis S | patet *om.* Z | 22] 23 AS¹ 21 PS¹ZB | et] in NY de Q | eius *om.* Q 19-20 immolato Z 20 furto] secundo SZ | patet] in N *om.* Q *add.* in B | 11 et 12] 10 et 13 ANQ 12 B 21 Z *spat. vac.* Y | quibus] similiter Z 20-21 praecipit P 21 Deus *om.* PSZB | ut] quod Z | spoliaret A | Aegyptum Z | contractatio Y 22 quae] quod BNY 22-23 de — fornicationum] *ante* quibus (20) SZ *om.* BNYQ 22 tertio] *add.* moechari P | Os.] posse P⁺ | 1] 1. 2. S 3 P 24 Rom.] *praem.* ad A | 7 *om.* Q⁺ | nesciebatur (!) Z 24-25 nisi — esse *om.* NYQ 25 Lex] *add.* etc. Z | diceret = Aμν dixisset PB | non] *praem.* sed tunc SZ concupiscendum esse = A concupisces (*add.* etc. μν) *rell.* μν 25-26 naturali BNY 26 sciuntur] scimus B | agenda vel non agenda = AP n. agendum vel agendi S vitanda Y vitanda v. a. (a.) eligenda B) *rell.* μν | etsi = A si etiam Y si S etiamsi *rell.* μν | essent] sint Q 27 nota¹] *ante* sunt B *post* naturaliter Q *om.* Z 27-28 nota² — licet] naturaliter nota, etiamsi Q 28 etc.] ergo SZ *praem.* ergo P *om.* BNYQ

F 18 Ex. 20, 13-15: «Non occides; non moechaberis; non furtum facies». 19 Gen. 22, 1-2: «Tentavit Deus Abraham et dixit ad eum...: 'Tolle filium tuum... Isaac et vade in terram visionis atque ibi offeres eum in holocaustum'». 20 Ex. 11, 2-3: «Dices ergo omni plebi ut postulet vir ab amico suo et mulier a vicina sua vasa argentea et aurea: dabit autem Dominus gratiam populo suo coram Aegyptiis»; 12, 35-36: «Feceruntque filii Israel sicut praeceperat Moyses, et petierunt ab Aegyptiis vasa argentea et aurea vestemque plurimam. Dominus autem dedit gratiam populo coram Aegyptiis ut commodarent eis; et spoliaverunt Aegyptios». 22 *Iustiniani Institutiones* IV c. 1 n. 1 (*Corpus Iuris Civilis* I 43a): «Furtum est contrectatio rei fraudulosa»; n. 2 (I 43b): «Furtum autem fit non solum cum quis intercipiendi causa rem alienam amovet, sed generaliter cum quis alienam rem, invito domino, contrectat»; BONAV., *Sent.* III d. 37 dub. 7 (III 835a): «Furtum est contrectatio rei alienae, invito domino». 22-23 Os. 1, 2: «Et dixit Dominus ad Osee: 'Vade, sume tibi uxorem fornicationum et fac tibi filios fornicationum...'». 24 Rom. 7, 7: «Peccatum non cognovi nisi per Legem, nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret: 'Non concupisces' [Ex. 20, 17]».

T ² scil. de moechari.

Praeterea. lex naturae obligat in omni statu². quia notum est in
 30 tali natura quod sic est agendum vel non; sed non in omni statu
 obligavit decalogus, puta non in statu innocentiae: tunc enim non
 erat lex data; nec videtur obligare antequam lex erat data.

Contra:

7

In principio *Decretorum*, paragrapho «His itaque»: 'Ius naturale
 35 sic manet, quaecumque in Lege vel Evangelio inveniuntur'³; et in
 canonica Ioannis cap. 2 (quaere)^c.

4* ^b *Sequitur adnotatio interpolata*: Quasi idem, 'in omni statu', in principio *Decre-*
torum^{2*}.

6* ^c *Sequitur textus interpolatus*: 'Et in hoc scimus quod cognovistis eum, si manda-
 ta eius custodistis, quia qui mandata eius custodit, in hoc caritas Dei perfecta est.
 Qui autem dicit se nosse Deum et fratrem suum odit, mendax est. Mandatum non
 novum sed antiquum do vobis, quod habuistis ab initio'^{3*}. Hoc ad propositum.

APSZBNYQ(μν)

29 obligavit Y 29-30 quia — non¹ om. Z 29 est rep. B 29-30 in² — non²] tali S
 30 quod] ante notum (29) N om. PBY| sic om. Q| est] esse PBQ| vel non om. Y 30-31 non²
 — puta] decalogus non obligavit in omni statu, quia Q 30 in omni statu om. Z 31 obli-
 gat S| puta] rep. B om. Z| non om. ZBY 31-32 tunc — data] cum t. lex decalogi non esset
 data, et antequam esset data non obligaret (o.] obligavit v) Qμν 32 videtur] praem. prius Z
 add. prius P| antequam] quam Z| antequam — data om. B| lex = AY| erat = A fuerit PS fuerat
 Z esset (ante lex Y) NY 34 In] praem. In Canone, 29 (quaere). Item PB| In — itaque] In
 Canone, distinctione 6, paragrapho «His itaque respondetur», et in principio *Decretorum* μν
 34-35 In — et om. NYQ 34 *Decretorum*] add. distinctione 6 SZ| His = Z Illis AZ Illo P
 34-35 itaque — vel = Z [cum hisce tamen variantibus: itaque (34)] quaeque Z| quaecumque
 (35)] quisque Z] 35 Evangelio inveniuntur] omnino i. B omnino (add. et A add. non P)
 invenitur APSZ| et = PBμν 36 Ioan.] Iac. Q| 2] add. et S| quaere om. PZB

4^{*}-5^{*} Quasi — *Decretorum* = S

6^{*}-9^{*} Et — propositum = APSZB; ¶ adnot. Non est in Ioanne P¹ sublineat A¹ 6^{*} Et = A
 cognoscimus Z 7^{*} quia] autem post qui PSZ om. B| in om. Z 8^{*} est om. S 9^{*} habui-
 stis] audistis Z| Hoc] praem. Ex Z

F 34 GRATIANUS, *Decretum* pars 1 d. 6 c. 3 (CIC I 11): «In Lege et Evangelio naturale
 ius continetur; non tamen quaecumque in Lege et Evangelio inveniuntur, naturali iuri
 cohaerere probantur: sunt enim in Lege quaedam moralia (ut 'non occides' etc.), quae-
 dam mystica (utpote sacrificiorum praecepta et alia his similia). Moralia mandata ad natu-
 rale ius spectant, atque ideo nullam mutabilitatem recepisse monstrantur. Mystica vero...
 secundum moralem intelligentiam mutabilitatem nescire probantur. Naturale ergo ius, ab
 exordio rationalis creaturae incipiens..., manet immobile». 36 I Ioan. 2, 7: «Carissimi,
 non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio: manda-
 tum vetus est verbum quod audistis».

T ³ Cf. THOMAS, *Summa theol.* I-II q. 94 a. 4 arg. 1 (VII 171a); a. 5 arg. in opp.
 (p. 172a); RICHARDUS DE MEDIAV., *Sent.* III d. 37 princ. 1 q. 1 arg. 1 in opp. (III f. 141va).

^{2*} Cf. infra, in F ad lin. 34. ^{3*} I Ioan. 2, 3-7.

[I. — AD QUAESTIONEM

A. — OPINIONES ALIORUM IN IDEM CONVERGENTES

1. — OPINIONUM EXPOSITIO]

- 8 Hic dicitur quod sic. 40 [2]
- 9 Et ponitur modus talis: lex naturae est lex descendens ex principiis primo notis in agibilibus; talia quidem sunt prima principia practica, nota ex terminis, quae sunt ipsa prima seminaria veritatis, ad quorum veritatem inclinatur naturaliter intellectus ex terminis, et ad assentiendum dictamini tali naturaliter inclinatur voluntas; ex talibus principiis sequuntur omnia, mediate vel immediate, quaecumque sunt in decalogo. Omnia enim quae ibi praecipuntur, habent bonitatem formalem, qua secundum se ordinata sunt ad finem ultimum, ut per illa homo convertatur ad illum finem, — omnia

APSZBNYQ(μν)

41 Et] enim *post* ponitur Y *om.* B | ponitur] proponitur B | modus talis] t. m. Q | lex naturae] natura A 41-42 ex principiis] ex p. vel a principiis A 42 primo] primis (*ante* principiis, 41-42 Q) PBYQ per se N | quidem sunt = AS s. P s. quaedam *rell.* μν | prima] *post* principia B *om.* Q 43 quae] ita Y *om.* N 43-44 quae — terminis *om.* P 43 sunt *post* prima N | ipsa] illa N *om.* SZBYQ | prima] quaedam Q *praem.* quaedam Z | veritatis *om.* ZNYQ 45 ad *om.* S | dictamini tali] t. d. PSZNQ | naturaliter] *post* inclinatur BNY *post* voluntas Q 45-46 ex talibus *rep.* Y 46 principiis *om.* Y 46-47 sequuntur — decalogo] sed divina, quaecumque sunt decalogo, sunt talia vel immediate vel mediate Q 48 qua = A quae *rell.* μν | ordinata sunt] o. (ornata Q) est NYQ 49 illa] illam Q illum NY | finem] *ante* illum B *add.* et consequatur ipsum Q

F 40 THOMAS, *Summa theol.* I-II q. 100 a. 1 arg. in opp. (VII 206a): «Omnia moralia praecepta Legis sunt de lege naturae»; RICHARDUS DE MEDIAV., *Sent.* III d. 37 princ. 1 q. 1 in corp. (III f. 141vb): «Omnia praecepta moralia sunt de lege naturae simpliciter». 41 THOMAS, *Summa theol.* I-II q. 100 a. 1 in corp. (VII 206ab): «Praecepta moralia... sunt de illis quae secundum se ad bonos mores pertinent. Cum autem humani mores dicantur in ordine ad rationem, quae est proprium principium humanorum actuum, illi mores dicuntur boni qui rationi congruunt, mali autem qui a ratione discordant. Sicut autem omne iudicium rationis speculativae procedit a naturali cognitione primorum principiorum, ita etiam omne iudicium rationis practicae procedit ex quibusdam principiis naturaliter cognitis..., ex quibus diversimode procedi potest ad iudicandum de diversis»; q. 94 a. 2 in corp. (p. 170a): «Sicut autem 'ens' est primum quod cadit in apprehensione simpliciter, ita 'bonum' est primum quod cadit in apprehensione practicae rationis quae ordinatur ad opus: omne enim agens agit propter finem qui habet rationem boni. Et ideo primum principium in ratione practica est quod fundatur supra rationem boni, quae est 'bonum est quod omnia appetunt'. Hoc est ergo primum praeceptum legis, quod 'bonum est faciendum..., et malum vitandum'; et super hoc fundantur omnia alia praecepta legis naturae, ut scilicet omnia illa facienda vel vitanda pertineant ad praecepta legis naturae quae ratio practica naturaliter apprehendit esse bona humana»; RICHARDUS DE MEDIAV., *Sent.* III d. 37 princ. 1 q. 1 in corp. (III f. 141vb).

50 etiam quae ibi prohibentur. habent malitiam formalem avertentem
a fine ultimo; ita quod illa quae praecipuntur, non sunt bona tan-
tum quia praecepta, sed e converso 'quia bona, ideo praecepta', –
quae prohibentur, non sunt tantum mala quia prohibita, sed 'quia
mala, ideo prohibita'.

55 Et tunc videretur consequenter esse dicendum ad primum 10
argumentum⁴ quod Deus non potest dispensare simpliciter circa talia:
quod enim est illicitum ex se, non videtur quod possit fieri licitum
per aliquam voluntatem, – puta si occidere, ex hoc quod est actus
transiens super talem materiam (puta proximum), est actus malus⁵,
60 stante ista causa semper erit malus; et ita nullum 'velle' quod est ex-
tra rationem istorum terminorum potest facere quod sit bonus.

Sed tunc exponerentur auctoritates, quae videntur dicere Deum 11
in talibus dispensasse⁶.

Et exponuntur uno modo sic, quod etsi possit fieri dispensa-

APSZBNYQ(μν)

50 etiam = A similiter *ante* omnia (49) Qμν | malitiam] rationem (*post* formalem Z) ZB |
avertentem] antecedentem (!) S 51 illa] ista Y *om.* PZB | illa quae praecipuntur] i. q. ibi
p. N quia p. S ibi praecepta Q | non *post* bona Q 51-52 tantum *om.* Z 52 sed *rep. ante*
quia¹ N⁺ | e converso *om.* NY 52-54 e converso — prohibita] ideo praecepta quia secun-
dum se bona; similiter ibi prohibita sunt mala non tantum quia prohibita, sed ideo prohibi-
ta quia mala Qμν 52 praecepta² = A sunt p. PSZ p. s. BNY 53 quae] *paem.* et N | non
— prohibita *rep. ante* habent (50) Z⁺ | tantum] tamen P 55 tunc *rep. post* videretur Z | vi-
deretur] *comp.* ABYQ | consequenter *om.* Y | esse *om.* BN | dicendum *rep. post* primum S
55-56 argumentum *om.* PS 56 simpliciter *ante* non Q | circa talia = PB in talibus Qμν con-
tra t. *rell.* (*om.* Y) 57 quod] quia YQ | ex se *ante* est Q | quod possit] posse Q 58 puta]
ut Q | si occidere] si accidere (!) S non occides Y 59 materiam] in materia (!) S | puta]
scilicet Q *om.* Y | actus malus] m. a. P 60 ista causa] illa c. Y in c. i. P | erit] est PN *add.*
actus Y | ita] realiter B | nullum] nulli N *add.* tam S 61 bonus] bonitas B⁺ 62 Sed] Et
ZQ | exponerentur] oportet exponere Q 63 in talibus] *ante* Deum (62) Z *post* dispensas-
se NY | dispensasse] dispensare *ante* in B 64 Et] *om.* N *add.* ex talibus Q⁺ | exponuntur]
exponuntur P exponitur A *om.* N | sic *om.* BNYQ | quod] quia BN | etsi possit] licet posset Q

F 55 THOMAS, *Summa theol.* I-II q. 100 a. 8 in corp. (VII 215a): «Praecepta autem de-
calogi continent ipsam intentionem legislatoris, scilicet Dei... Et ideo praecepta decalogi
sunt omnino indispensabilia»; RICHARDUS DE MEDIAV., *Sent.* III d. 37 princ. 1 q. 5 in corp. (III
f. 143ra): «Praecepta decalogi indispensabilia sunt: praecepta enim legis aeternae sunt indi-
spensabilia. Planum est enim quod in illis homo dispensare non potest, nec etiam Deus». 64
RICHARDUS DE MEDIAV., *Sent.* III d. 37 princ. 1 q. 5 ad 2-3 (III f. 143rb); ad 4 (f. 143rb): «Il-
la auctoritas intelligenda est non de praeceptis acceptis secundum intentionem mandantis,
quia sic claudunt in se debitum ordinem ad proximum, quem Deus infringere [*in editione*]:

T ⁴ Cf. supra n. 2. ⁵ Cf. AUGUST., *De civ. Dei* I c. 20 (CCL 47, 22; PL 41, 34-35); THO-
MAS, *Summa theol.* II-II q. 64 a. 1 in corp. (IX 67ab). ⁶ Cf. supra n. 4.

tio circa actum in genere actus, non tamen circa illum – in quantum 65
est prohibitus – contra intentionem mandantis, et ita nec contra
prohibitionem.

- 12 Aliter diceretur quod actus manens inordinatus non potest
fieri ordinatus, – actus autem in quantum est contra prohibitionem,
est inordinatus; ideo non potest⁷ dispensare in illo, in quantum est 70
contra prohibitionem.

[2. – OPINIONUM IMPROBATIO]

- 13 Sed istae expositiones (quae forte videntur redire in idem)⁸ non [3]
videntur salvare propositum:

'Dispensare' enim non est facere quod stante praecepto liceat 75
facere contra praeceptum, sed 'dispensare' est revocare praecep-
tum vel declarare qualiter debeat intelligi, – 'est enim duplex di-
pensatio, scilicet iuris revocatio et iuris declaratio'⁹. Quaero ergo
an stantibus omnibus circumstantiis eisdem in isto actu 'occidere

APSZBNYQ(μν)

65 illum] ipsum NYQ actum B 66 contra¹ — mandantis om. BNYQ | et ita rep. ante
contra¹ Z 68-71 Aliter — prohibitionem rep. Y 68 Aliter] Consimiliter in textu rep. Y
70 dispensare = Αμν dispensari *rell.* | est om. N 73 quae forte] f. q. B | videntur redire]
redeunt NYQ | in] *add.* ipsum N 74 videntur salvare] salvant PZ 75-77 Dispensare —
praeceptum om. Q 75-76 quod — facere om. S 76 revocare] *post* praeceptum (76-77)
Z removere A renovare S 77 vel om. Q¹ | debet BNY 78 scilicet om. SZ | et rep. ante re-
vocatio S | declaratio] dispensatio BNYQ | ergo om. BNYQ 79 circumstantibus B¹ | ei-
sdem] *spat. vac.* Y | actu] *add.* qui est Q

infligere] non potest, sed loquitur de illis quantum ad actus qui secundum litterae virtutem
non habent istum ordinem annexum, sicut est 'non occidere' et sicut est de honoratione
parentum, qui non essent honorandi, in quantum facerent contra Deum et honorantem a
divina dilectione retraherent»; THOMAS, *Summa theol.* I-II q. 100 a. 8 ad 3 (VII 215b).

F 68 GODEFRIDUS DE FONT., *Quod.* IV q. 11 in corp. (PhB II 265): «Quaecumque sunt
bona vel mala secundum se, id est iusta vel iniusta loquendo generaliter in genere moris,
sunt talia quod secundum se sunt de iure naturali vel divino, et convenientia rectae rationi,
vel contra haec. Sed in his sunt gradus: quaedam enim sic sunt bona secundum se, quod ex
natura sua sunt determinata ad bonum, ita quod nullo modo possunt esse mala nisi mul-
tum per accidens..., et e contra est in malis. Haec autem sunt quae dicuntur esse bona et
iusta, vel mala et iniusta simpliciter de iure naturae; et de istis dantur praecepta moralia
decalogi, quae dicuntur praecepta iuris naturalis. Et... in talibus non cadit dispensatio
quantum ad rationem iustitiae quam continent».

T⁷ supple: Deus. ⁸ Cf. supra n. 9-12. ⁹ Cf. BONAV., *Sent.* IV d. 38 a. 2 q. 3 in corp.
(IV 823a): «Dispensatio dicitur dupliciter: uno modo iuris relaxatio, alio modo iuris decla-
ratio».

80 hominem', ista circumstantia sola variata 'prohibitum et non-prohibitum', possit Deus facere quod iste actus, qui cum eisdem circumstantiis aliis aliquando est prohibitus et illicitus, alias esset non-prohibitus sed licitus? – Si sic, simpliciter potest¹⁰ dispensare, quemadmodum mutavit Legem Veterem quando dedit Novam, et hoc
 85 quantum ad caerimonialia; non quidem faciens quod, stante praeepto de caerimonialibus, non essent illa servanda, sed faciens quod actu illo manente eodem, non tenebatur quis ad illum sicut prius (ita etiam dispensat quicumque legislator simpliciter, quando revocat praeeptum iuris positum ab eo, faciendo scilicet quod –
 90 actu prohibito vel praeepto manente eodem secundum se – aufertur ratio prohibiti vel illiciti et fiat licitum); tamen non potest facere Deus de isto actu, qui cum talibus circumstantiis erat prohibitus, quod manentibus eisdem circumstantiis prioribus prohibitione non sit prohibitus, ergo non potest facere quod 'occidere' non sit
 95 prohibitum, – cuius oppositum manifeste patet de Abraham et multis aliis.

[4] Item, quae sunt vera ex terminis, sive sint necessaria ex terminis 14
 sive sequentia ex talibus necessariis, praecedunt in veritate omnem
 actum voluntatis, vel saltem habent veritatem suam, circumscripto
 100 per possibile vel impossibile omni 'velle'; ergo si praeepta decalogi,

APSZBANYQ(μν)

80-81 ista — non-prohibitum] variata solum circumstantia prohibiti et non-prohibiti Q
 80 sola] ante ista ZBNY om. S | variata] add. per A 80-81 et non-prohibitum om. Y 81 pos-
 set BQ | qui om. Z | eisdem] talibus Q 82 aliis om. SZ | aliquando est] e. a. Q | et illicitus] om.
 NYQ add. qui P² | esset] post non PN sit ante alias Q 83 sic] add. igitur Q 83-84 dispensa-
 re, quemadmodum] mutare (m.) dispensare Q¹ sicut simpliciter Q 84 mutavit] add. simpli-
 citer NY | Legem Veterem] Vet. Leg. Z | quando dedit Novam post caerimonialia (85) Q | et
 hoc] et haec S om. BNYQ 85 quidem] fidem S⁺ | stante] manente Q 86 illa ante non Q
 87 non] modo N | illum] actum BY 88 quicumque B 89 positum = P positivi *rell.* μν |
 ab — scilicet] facti ab eo, non quidem faciens Qμν | faciendo] facti N 90 vel] et Z | eodem]
rep. post se B om. NYQ 91 prohibiti vel om. Q | et om. Y | tamen = AS sed P sed sicut B ita Z et
 sic Y sic N si autem Qμν 92 Deus] ante non (91) Q ante facere (91-92) B | qui] quod N | cum
 om. BNYQ 92-93 erat prohibitus] prioribus prohibitione non sit prohibitus (*cf. lin.* 93-94) B
 93 quod] quia Z | prioribus] add. de Q 94 non¹] ne P | non³ om. N 95 patet] apparet
 (ante manifeste BNY) SZBANY 95-96 Abraham et multis aliis = A a. m. P m. S Abr. *rell.* μν
 97 Item] Praeterea BNYQ | terminis] add. non sunt necessaria et ex terminis Y | sint *rep.* post si-
 ve (98) P 97-98 necessaria — sive om. S 98 consequentia Q | veritate] omnino SZN
 99 vel om. Y | veritatem] voluntatem Y 100 per — omni om. Y | possibile vel] impossibile
 (poss. P¹) vel PB om. Q | vel impossibile] vel incompass. B om. N | omni] esse Q | ergo] sed B

T ¹⁰ supple: Deus.

vel illae propositiones practicae quae possunt formari ab eis, haberent talem necessitatem (puta si haec essent necessaria 'proximus non est occidendus vel odiendus', 'furtum non est faciendum' et huiusmodi), sequeretur quod – circumscripto quocumque 'velle' apud intellectum apprehendentem – tales complexiones essent istae 105 necessariae, et ita intellectus divinus, apprehendens talia, necessario apprehenderet ea tamquam vera ex se; et tunc voluntas divina necessario concordaret istis apprehensis, vel ipsa non esset recta. Et ita esset ponenda in Deo ratio scientiae practicae, – quod negatum est in I, distinctione 1, quaestione 'De praxi'¹¹; esset etiam necesse po- 110 nere quod voluntas eius simpliciter necessario determinaretur circa alia volibilia a se, – cuius oppositum dictum est etiam in I libro, distinctione 2, ubi tactum est quod voluntas eius in nihil aliud a se tendit nisi contingenter¹².

15 Quod si dicatur voluntatem creatam necessario debere conformari istis¹³ ad hoc quod sit recta, non tamen voluntatem divinam

APSZBANYQ(μν)

101 illae] istae ZN *om.* Q | possent ZBANYQ | formari] servari B' subordinari S *add.* vel subordinari P | ab *om.* P 102 talem necessitatem] n. t. BNY | si] quod PZBNQ | esset B 103 occidendus vel *om.* N | vel odiendus = AN 103-104 et huiusmodi = A 104 sequeretur] ita Q | circumscripto] incircumscripto B circumscribendo Y | quocumque] omni BNYQ 105 apprehendendo Y | complexione (!) N | istae] ex se N sic Q 106 necessariae] notae NYQ | et ita] igitur Q | necessario] necessaria B 107 ea] illa N¹Y talia N' ita B tamquam] *add.* necessario B | vera *post se* NYQ 108 concordaret] corresponderet S essent YQ 109 ponenda = AS ponere *rell.* μν | in Deo *post* practicae B | ratio = A subiectum Y nomen (!) S rationem *rell.* μν 110 in I] in PBN *om.* Y | distinctione 1] prima d. PBNY d. 2 Z | 1] *spat. vac.* Q | quaestione De praxi = A | esset etiam] Et es. Z Esset Y | necesse *om.* BNYQ 111 voluntas] volunta (!) B | determinaretur] determinatur BNYQ *om.* Z 112 alia volibilia = AZ a. v. alia BYQ aliqua v. a. *rell.* μν | dictum *om.* B | etiam *om.* BY 112-113 I libro, distinctione 2 = A I d. 2 I PS d. 2 I Z prima d. I B prima d. N¹YQ' I d. N'Q' I μν 113 ubi *om.* S | tactum] dictum P | eius] divina NQ *add.* est Y | a *om.* Y 114 nisi] non Y in se B | contingenter] *comp.* P contingit N 115 dicas N | debere] habere N *om.* SZ 115-116 conformari] conformare se Q

F 115 RICHARDUS DE MEDIAV., *Sent.* III d. 37 princ. 1 q. 5 ad 2 in opp. (III f. 143rb): «Non est simile de conclusionibus speculabilium et agibilium: speculabilia enim sunt respectu necessariorum, et ideo aequae immutabilis est veritas in conclusione sicut in principio, quamvis non aequaliter nota, – conclusiones autem in agibilibus sunt contingentium, quae interdum propter aliquas particulares circumstantias variari possunt, et ideo in eis non est veritas aequae immutabilis sicut in principiis nec aequaliter nota».

T ¹¹ Habetur hic lapsus Duns Scoti, qui quaestionem 'De praxi' non in dist. 1, sed in prologo tractavit, – cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* prol. n. 330-331 (I 215-217). ¹² Cf. *ibid.* I d. 2 n. 79-81 (II 176-177). ¹³ scil. complexionibus, de quibus supra n. 14.

oportet istis veris velle conformiter, sed quia conformiter vult, ideo sunt vera, – hoc respondet ad conclusionem¹⁴, quia ratio¹⁵ probat oppositum, nam intellectus divinus ante apprehendit terminos istos et
 120 potest apprehendere ex eis veritatem complexionis, quam scilicet¹⁶ complexio habet ex terminis aliter, prius naturā quam voluntas sua aliquem actum habeat circa ea; ergo in secundo signo naturae, quando voluntas habet actum circa illa, oportet necessario quod¹⁷ conformiter velit illi dictamini, et ita non potest velle oppositum¹⁸.

125

[B. – OPINIO PROPRIA

1. – DUPLEX MODUS INTELLIGENDI ALIQUA ESSE DE LEGE NATURAE]

[5] Ad quaestionem ergo dico quod aliqua possunt dici esse de lege 16 naturae dupliciter:

Uno modo¹⁹ tamquam principia practica nota ex terminis, vel
 130 conclusiones necessario sequentes ex eis. Et haec dicuntur esse strictissime de lege naturae.

Et rationes contra primam opinionem²⁰ probant quod in talibus 17 non potest esse dispensatio [(et de istis habetur in *Canone*,

APSZBNYQ(μν)

117 istis — conformiter¹] c. velle i. veris BNYQ [quia om. S 118 hoc] hic APZBN | respondit P | conclusionem] quaestionem ASNQ [quia] quod B 119 nam] quia Q | ante] post apprehendit BY prius Q quando A | terminos istos] i. t. B 120 ex eis] in eis post complexionis Q | complexionis in corr. P¹ | scilicet om. Q 121 complexionem Y | aliter, prius natura = A p. n. S | quam] quod SQ antequam Zμν tamquam B | sua om. ZBY 122 habeat ante aliquem Q | ea] eo (!) B extranea Y 122-123 ergo — illa om. N 122 naturae om. SZ 123 quando] add. scilicet Q | illa] ea BY 124 conformiter velit] v. c. Q | et — oppositum om. NYQ 129 principia practica] pra. pri. Q | nota] non Y 130 sequentes in corr. Z¹ 130-131 strictissime] ante esse (130) PSZ rep. ante dicuntur (130) A 132 contra] circa P 133-136 et — permanet = APSZB [ante Et (132) PB]; ¶ sign. tribus punctis ∴ in textu et mg. A¹ adnot. Non est in alio A¹ 133 et om. PB | habetur] 2 AS add. 2 Z | in] de S¹

F 133 GRATIANUS, *Decretum* pars 1 d. 5 (CIC I 7): «Naturale ius inter omnia primatum obtinet et tempore et dignitate: coepit enim ab exordio rationalis creaturae, nec variatur tempore, sed immutabile permanet». – Haec verba, in aliquibus codicibus *Decreti*, ad finem distinctionis 4 pertinent, – cf. ibid. d. 5 nota 1 (CIC I 7).

T¹⁴ scil. quod voluntas Dei «in nihil aliud a se tendit nisi contingenter» (n. 14).
¹⁵ scil. quae nunc ad modum instantiae proposita est. ¹⁶ supple: veritatem. ¹⁷ supple: voluntas divina. ¹⁸ Hanc instantiam eiusque refutationem ampliore sermone iam proposuerat DUNS SCOTUS, *Ordinatio* prol. n. 325. 328 (I 212. 213-214); I d. 38 n. 7-10 (VI 305-307); *Lectura* I d. 39 n. 42-44. 53-54 (XVII 492-493. 496-497). ¹⁹ Alio modo cf. infra n. 25.
²⁰ Cf. supra n. 13-14.

«Denique», 4 distinctione in fine, ubi dicitur quod «naturale ius coepit ab exordio rationalis creaturae, nec mutatur tempore, sed immutabile permanet»),]] – quas²¹ concedo. 135

- 18 Et non est sic, loquendo universaliter de omnibus praeceptis secundae tabulae, quia de ratione eorum quae ibi praecipuntur vel prohibentur, non sunt principia practica simpliciter necessaria, nec conclusiones simpliciter necessariae. Non enim est necessaria bonitas, in iis quae ibi praecipuntur, ad bonitatem finis ultimi; nec, in iis quae prohibentur, malitia necessario avertens a fine ultimo, quin – si istud bonum non esset praeceptum – posset finis ultimus attingi et amari; et si illud malum non esset prohibitum, staret cum illo acquisitio finis ultimi. 140 145
- 19 De praeceptis autem primae tabulae secus est, quia illa immediate respiciunt Deum pro obiecto. [6]
- 20 Duo quidem prima, si intelligantur tantum esse negativa, primum scilicet *Non habebis deos alienos*, et secundum *Non accipies nomen Dei tui in vanum*, hoc est ‘non facies Deo irreverentiam’, illa sunt de lege naturae, stricte sumendo legem naturae, quia necessario sequitur ‘si est Deus, est amandus ut Deus solus’, similiter sequitur quod 150

APSZBNEYQ(μν)

134 Denique] e t. AS d. 13 (13) 5 P²) cap. 1 PZB | 4 distinctione in fine] d. 4 in f. ZB in f. (not. vel: in in fine 4 distinctione P²) P | naturale ius] i. n. AS 135 incepit B 135-136 rationalis — permanet *rep. post* dispensatio (133) P' (¶ *sign. Vacat*) 135 sed = S s. est. *rell.* 136 permanet] *comp. A* per naturam (n. *om. in textu rep. P*) *rell.* 137-138 Et — ratione] Sed talia non sunt quaecumque praecepta secundae tabulae, quia rationes Q 137 non est sic] hoc P'ZB² n. P' *om. N* 138 eorum] istorum BNY | ibi praecipuntur] i. ponuntur N reponuntur Y *add.* ad bonitatem Q 140-141 est — ultimi] in iis quae praecipuntur (p. *in corr. Q*¹) ibi, est bonitas necessario conveniens ad finem ultimum Q 140 necessaria *om. Y* 141 quae — iis *om. B*² | ibi praecipuntur] p. i. P | bonitatem] *spat. vac. B*² finis ultimi] u. f. B² 142 prohibentur] *add.* est Q | malitia] *post* avertens P in alia (!) S | advertens Q | quin] quia Z 143 istud] *post* bonum Q illud Z | possit Z | ultimus] istius B *add.* et Y 143-144 attingi et amari] am. et at. BNEYQ 144 prohibitum *om. N* | illo] eo Q 146 primae] secundae Q | quia] quod S 147 pro obiecto *om. Z* 148 Duo] Dico NY | Duo quidem prima] Dico ergo quod illa SZ | intelligatur NY | tantum esse] e. t. Q | negativam NY 149 scilicet = A | habebit S | et *om. YQ* | accipies] assumes ZQ | nomen] *add.* Domini P 150 hoc] id Q | facias SY | Deo] *add.* tuo Q 150-152 illa — Deus¹] Ista sunt stricte de lege naturae, quia sequitur necessario si Deus est Q 152 Deus solus] s. D. B *om. Y* 152-153 solus — Deus *om. N* 152 solus, similiter sequitur *om. Q* sequitur quod] q. s. S

F 149-150 Ex. 20, 3. 7.

T ²¹ scil. rationes.

'nihil aliud est colendum ut Deus. nec Deo est irreverentia facienda'. Et per consequens in istis non poterit Deus dispensare, ut aliquis possit facere oppositum huius vel illius prohibiti. Pro hac²² pone duas auctoritates, in Richardo, quaestione 5, in solutione.

[7] Tertium praeceptum primae tabulae, quod est de sabbato servando, est affirmativum quantum ad aliquem cultum exhibendum Deo determinato tempore; sed quantum ad determinationem temporis huius vel illius, non est de lege naturae stricte loquendo. Similiter, nec²³ quantum ad aliam partem, negativam, quae ibi includitur, qua prohibetur actus servilis, pro actu determinato, prohibens a cultu tunc exhibendo Deo: ille enim actus non prohibetur nisi quia impediens vel retrahens ab illo cultu qui praecipitur.

165 Sed an de lege naturae stricte sit illud praeceptum de sabbato servando, quantum ad cultum pro aliquo tempore determinato Deo exhibendum, dubium est, quia si non²⁴, ergo absolute posset Deus dispensare quod²⁵ homo numquam toto tempore vitae suae haberet bonum motum circa Deum, — quod non videtur probabile, quia sine aliquo

APSZBNYQ(μν)

153 ut] tamquam BQ | Deus] *add. (seu rep.)* quod nihil colendum est tamquam Deus (152-153) Y | Deo] de eo Z 153-154 irreverentia facienda] f. i. Q 154 istis] isto Y | non *rep. ante* in Q | poterit] potest BY | Deus dispensare] dispensari Y 155 possit] *add.* licite Q | facere = AQuv | huius vel illius] h. et i. A eius et i. Y talis Q 155-156 Pro — solutione *om.* NYQ | pono PB 156 duas] 20 P istas Z | Richardo] 13 P | quaestione = Z cap. *rell.* 157 primae tabulae *om.* NYQ 158 servando = A sanctificando PS | quantum] tamquam Q 158-159 exhibendum] faciendum Z 159 sed = A et *rell.* μν 160 temporis *om.* Q | vel illius] et illius v. i. A et i. Z 161 aliam] illam BNY *om.* Q | ibi *om.* YQ 162 qua] *add.* scilicet Q | actu] tempore Q 163 Deo *om.* PS 164 retrahens] distrahens Q | illo] isto BNYQ 165 Sed an] si tamen sit Q | sit] dicit S | sit illud] hoc Q 165-166 servando = A 166 cultum] natum P¹ 166-167 exhibendum] *ante* Deo (166) BNYQ exhibendo Z 167-168 quia — suae] an Deus posset dispensare, quia si potest, igitur potest dispensare quod homo toto tempore vitae suae non Q 168 quod] quia Z²Y 169 sine] si non N | aliquo] omni Q

F 156 RICHARDUS DE MEDIAV., *Sent.* III d. 37 princ. 1 q. 5 in corp. (III f. 143ra) duas Augustini auctoritates adducit, non tamen ad probandum aliqua sed omnia decalogi praecepta indispensabilia esse, quae auctoritates ita sonant: AUGUST., *Contra Faustum* XXII c. 27 (CSEL 25¹, 621; PL 42, 418): «Lex vero aeterna est ratio divina vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans»; *De diversis quaest.* 83 q. 53 n. 2 (CCL 44A, 88; PL 40, 36): «Ex hac igitur ineffabili atque sublimi rerum administratione, quae fit per divinam providentiam, quasi transcripta est naturalis lex in animam rationalem». 157 Ex. 20, 8: «Memento ut diem sabbati sanctifices». 162 Ex. 20, 10

T ²² *supple:* conclusionem. ²³ *subintellige:* est de lege naturae stricte loquendo. ²⁴ *scil.* si non est de lege naturae stricte. ²⁵ *scil.* adeo ut.

- bono 'velle' finis ultimi non potest haberi aliquod simpliciter bonum 170
 circa ea quae sunt ad finem; et ita numquam teneretur aliquis ad ali-
 quod bonum 'velle' simpliciter, quia qua ratione non sequeretur ex le-
 ge naturae – stricte loquendo – quod nunc esset exhibendus cultus
 Deo, pari ratione nec tunc, et ita pari ratione de quolibet tempore de-
 terminato. Ideo, stricte loquendo, non videtur quomodo possit conclu- 175
 di quod aliquis teneatur tunc vel nunc exhibere cultum Deo, et pari
 ratione nec aliquando indistincte, quia ad nullum actum tenetur ali-
 quis – pro aliquo tempore indeterminato – ad quem non teneatur pro
 aliquo tempore signato cum aliquibus opportunitatibus occurrentibus.
- 23 Si autem istud²⁶ sit stricte de lege naturae, ita quod necessario 180
 sequatur haec 'Deus non est odiendus', vel ex aliquo alio dato²⁷ 'er-
 go Deus est diligendus' (et hoc aliquando actu elicito circa ipsum),
 tunc argumentum istud 'a singularibus ad universalialia' non tenet,
 sed est figura dictionis, sicut in aliis 'a pluribus indeterminatis causis
 ad unam illarum'²⁸. 185
- 24 Si autem hoc praeceptum tertium non sit de lege naturae stricte,
 tunc iudicandum est de illo, quoad hoc, sicut de praeceptis secun-
 dae tabulae.

 APSZBNYQ(μν)

170 haberi aliquod] habere a. (a.) aliquid Y) BNY aliquis habere Q | bonum] *add.*
 velle PQ 171 numquam teneretur aliquis] n. a. t. Z nullus umquam t. NYQ alius t.
 umquam B 171-172 aliquod *om.* NYQ 172 quia = Αμν q. cum *rell.* | sequitur
 BNYQ 173 nunc esset] n. sit Q sic e. B non est n. (n. *om.* SN) PSZN | exhibendus]
 prohibendus NY 175 posset Z 175-176 concludi] concedi APBN 176 quod]
 quando Q | exhibere cultum *om.* Y 177 aliquando] a. (a^m B) in communi PSZB | di-
 stincte Y 178 aliquo tempore] t. a. A | determinato Q 178-179 indeterminato —
 tempore *om.* PN 178 non teneatur] n. tenetur Z determinatur BY 179 cum *om.* Q |
 concurrentibus Q 180 autem *om.* PNYQ | istud] illud Q | stricte] *post* naturae Q *add.*
 loquendo P⁺ 180-181 ita — sequatur *rep. post* naturae (189) Z⁺ ita quod s. necessario
 Q *add.* haec A⁺ 181 vel *om.* P | ex — dato] *ante* et (176) P *rep. ante* et (176) ZB
 182 Deus] *add.* non est odiendus N | diligendus] *ante* est B *comp.* S 183 istud] illud
 ZQ | universale Q | non tenet] *ante* a Q *add.* ex principiis practicis P 184 a pluribus]
spat. vac. Y 184-185 causis — illarum *om.* NYQ 185 unam illarum] u. SZB unum P
 186 hoc praeceptum tertium] illud t. p. Q | tertium] secundum Y | naturae *om.* B
 187 iudicandum] videndum ABN | illo] isto ZN | quoad hoc *om.* PQ | praecepto P
 187-188 secundae] *comp.* S

T ²⁶ scil. praeceptum de sabbato servando. ²⁷ subintellige: sequatur. ²⁸ De hoc modo fallaciae figurae dictionis cf. PETRUS HISPANUS, *Tractatus* tr. 7 n. 92. 97-100 (p. 136-137. 141-145).

[8] Alio modo dicuntur aliqua esse de lege naturae, quia multum 25
 190 consona illi legi, licet non necessario consequantur ex primis princi-
 piis practicis, quae nota sunt ex terminis et omni intellectui necessa-
 rio nota.

Et hoc modo certum est omnia praecepta – etiam secundae ta- 26
 bulae – esse de lege naturae, quia eorum rectitudo valde consonat
 195 primis principiis practicis necessario notis^d.

Ista distinctio²⁹ potest declarari in exemplo, nam supposito isto 27
 principio iuris positivi ‘pacifice vivendum est in communitate vel po-
 litia’³⁰, non necessario sequitur ex hoc quod quilibet debet habere
 distinctionem possessionis vel possessionem distinctam a possessione
 200 alterius: posset enim stare pax in communitate sive in convivendo,
 etiam si essent eis omnia communia. Nec etiam supposita infirmita-

10* ^d *Sequitur adnotatio interpolata*: Sed isto modo habet intelligi illud Decretorum,
 distinctione 6, cap. 3 «His», ubi dicitur quod «moralia praecepta ad naturale ius
 pertinent, atque ideo ea nullam mutabilitatem recepisse monstrant»^{4†}. Nota glos-
 sam, quae dicit quod «lex quantum ad moralia non recipit immutationem, sed
 quantum ad caerimonialia»^{5†}.

APSZBNYQ(μν)

189 aliqua om. P | quia] add. sunt Q 189-194 quia — naturae om. Y 190 necessa-
 ria S | consequantur] sequantur (ante necessario Q) PSBNQ | primis] post principiis (190-
 191) B om. NQ 191 nota] nata (!) S | ex rep. B* | omni] quasi N tamen B | intellectui] in-
 tellectu Z add. apprehendenti sunt Q 193 etiam] ante omnia SZ post tabulae (193-194)
 N om. B 196 declarari] determinari P 196-197 isto principio] illo p. ZB om. N 197
 iuris] spat. vac. P | positive B | vivendum] ostendendum S | est] esse ante pacifice Q om. NY
 vel] sive in BNY add. in P 197-198 politea S 198 necessario sequitur] s. n. YQ | ex hoc
 ante non Q | quod = AB igitur rell. μν 199 distinctionem possessionis vel om. BNYQ
 200 enim] om. P* quia ante posset BNY | in communitate sive in convivendo = A in com. Y
 in conv. rell. μν 201 eis] enim P | omnia ante essent Q | etiam] eis S* 201-202 infirmi-
 tate] comp. P

10*-14* Sed — caerimonialia = APSZB; ¶ adnot. Non est in Iohanne P¹ 10* Sed] Et
 PZB | habet] potest B 11* His] add. quoque Z 12* pertinent] spectant SZ 12* atque]
 itaque B | ideo ea nullam] ratio recta Z | ea = A | recessisse Z | monstrant] monstrat B non
 formatum (!) PS 13* quae] haec Z | quod om. P 13*-14* moralia — caerimonialia]
 c. m. P 13* recipit] respicit A | immutabilitatem B | sed] sicut SZB 14 caerimonialia]
 2° moralia (!) S add. moralia ZB

T ²⁹ Cf. supra n. 16. 25. ³⁰ scil. in republica seu statu ac principatu politico, — cf.
 ARISTOT., *Eth. Nic.* VIII c. 10 (AL XXVI³ 313; Θ c. 12, 1160a 31-36).

^{4†} Cf. supra ad n. 7. ^{5†} *Decretum Gratiani cum glossis* pars 1 d. 6 c. 3, glossa (ed.
 HUGO A PORTA, Lugduni 1550, 13b): «Lex ergo quantum ad moralia non recipit immutatio-
 nem, sed quantum ad sacramentalia et caerimonialia».

te illorum qui convivunt, est illa consequentia necessaria; et tamen possessiones esse distinctas pro personis infirmis valde consonat pacificae conversationi³¹; infirmi enim magis curant bona sibi propria quam bona communia, et magis vellent bona communia eis appropriari quam communicari communitati et custodibus boni communitatis, et ita fieret lis et contentio. 205

- 28 Et ita est forte in omnibus iuribus positivis, quod licet aliquod sit unum principium quod est fundamentum in condendo omnes illas leges sive iura, tamen ex illo principio non simpliciter necessario sequuntur leges positivae, sed declarant illud principium sive explicant quantum ad certas particulas, quae explicationes valde consonant primo principio universali. 210

[2. – COMPENDIUM DICTORUM]

- 29 Sic ergo recolligendo, primo negatum est omnia praecepta secundae tabulae esse stricte de lege naturae³²; et secundo concessum est duo prima praecepta primae tabulae esse stricte de lege naturae³³; tertio dubitatum est de tertio praecepto primae tabulae³⁴; et quarto concessum est de omnibus quod sunt de lege naturae, large loquendo³⁵. 220

APSZBANYQ(μν)

202 illorum] eorum SZBANY | qui] quae Y | convivunt] vivunt vel c. A conveniunt P spat. vac. SY | est] add. autem B | est illa consequentia] i. communia et Y | necessaria ante illa Q | et] sed Q 203 pro rep. S² 203-204 pacificae conversationi] p. conversioni S pacifice conversari N 204 enim] neque P | sibi om. P 205 bona communia] c. b. Z 205-206 vellent — appropriari] volunt appropriare sibi bona Q 205 bona² = ABμν | communia eis] eis c. N 206 communicari = AY | et] a Y | boni om. BANYQ 207 fieret] suscitatur Z | lis] lex Q | contentio] conturbatio N turbatio BYQ 208 Et = APμν | forte] rep. B fere (add. quod Y) YQ add. quod N | iuribus] viribus SB | positus (!) B | quod] quia Z | aliquod] post sit BQ aliquid Y 209 unum om. Q | fundamentum] add. et principium N | omnes om. Q | illas] istas P alias NYQ 210 sive] vel Q 210-211 consequuntur Y 211 positivae] positae SZ potestate P | illud principium post explicant (211-212) Q 212-213 consonant] componant (!) P 213 primo] in Y om. PSZQ 215 ergo] add. omnia Q | negatum est] negant S 216 stricte] s. loquendo post naturae Q | et = A | secundo] ideo A² 216-218 secundo — naturae om. Y 217 praecepta om. Q | esse] est Q | stricte post naturae (217-218) Q 217-218 de — tabulae om. P 218 tertio] secundo Y 219 de — sunt] omnia esse Q | quod] quae PNY | large] lapse Z

T ³¹ seu modo vivendi et convivendi. ³² Cf. supra n. 18. ³³ Cf. supra n. 20. ³⁴ Cf. supra n. 21-24. ³⁵ Cf. supra n. 25-26.

[3. — INSTANTIA CONTRA PRIMUM DICTUM]

- [9] Contra primum istorum³⁶ arguo, quia secundum Apostolum ad 30 Rom. 'Non occides', 'non moechaberis', et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*; ergo in isto
 225 praeepto 'Diliges' etc. includuntur necessario praeepta secundae tabulae, — hoc enim Apostolus expresse ibi probare videtur, et in fine videtur concludere: *Qui proximum diligit, Legem implevit*; hoc autem probatur per auctoritatem Salvatoris, quae maior est, in Matth. 22: *In his tota lex pendet et prophetae*. Sed dilectio proximi necessario
 230 sequitur ex hoc principio necessario 'Deus est diligendus'. Ergo etc. — Igitur, a primo ad ultimum, omnia praeepta secundae tabulae sequuntur ex illo quod est primum praeeptum primae tabulae; et si praeepta primae tabulae sint simpliciter de lege naturae, quia includuntur in primo principio vel primo praeepto, quod est simpliciter
 235 de lege naturae, sequitur quod praeepta secundae tabulae erunt etiam stricte de lege naturae, licet sint conclusiones eiusdem principii.

Probatio assumpti patet ex iis quae dicta sunt distinctione 28 31 huius III, ubi probatur dupliciter quod amor perfectus Dei et

APSZBNYQ(μν)

222 Apostolum] Apoc. B 223 Non occides *post* moechaberis Q | occides *rep. ante* Rom. N* 224 verbo] *add.* non Q | restauratur ASZ | Diliges] Dilige S *add.* etc., et Z | tuum om. Z | ergo om. Z | isto] illo Q 225 etc. = A proximum tuum (t. om. BY) *rell.* μν | necessario om. A | praeepta om. Y 226 Apostolus — ibi] expresse videtur Ap. i. BNY | expresse *post* probare ZQ | videtur] *ante* Apostolus PZQ om. S | et] unde Q | in] ita in A 227 videtur — diligit] concludit: Qui d. proximum Q | implevit; hoc] i. hic; hoc P 227-228 autem om. Q 228 per auctoritatem] auctoritate Q | Salvatoris om. NY | quae] qui AS quae maior est om. Q | in = AS¹ 229 22] 21 Z | dependet Z | Sed] Haec SZ 230 necessario om. Y | etc. om. Q 231 secundae om. Y 231-232 sequuntur N 232 ex — praeeptum] necessario ex primo praeepto Q | et] *add.* ita NYQ 233 praeeptum (!) N | tabulae om. P | sint — naturae *rep. ante* sequuntur (231-232) N* | sint] sunt (*utrobique* N) NYQ | simpliciter] semper Z stricti Q 234-235 primo¹ — naturae] p. principio N prin. primo Y primo praeepto Q 234 vel] *add.* in B | primo² om. Z 235 sequitur] *comp.* Z | praeepta] principia B* 236 sint] sicut B 237 principii] praeepti P* 238 iis] dictis B* | iis — sunt] dictis Q | dicta] tacta Z | 28] 18 PSZ 4 N* 239 huius III = A h. PSZB | perfectus] *ante* amor Q *post* Dei BY | et om. NYQ

F 223 Rom. 13, 9. 226 Rom. 12, 9-13, 7. 227 Rom. 13, 8. 228-229 Matth. 22, 37-40: «Ait illi Iesus: 'Diliges Dominum Deum tuum..., diliges proximum tuum... In his duobus mandatis universa Lex pendet et prophetae'».

T ³⁶ Cf. supra n. 29 («primo negatum est...»).

amor ordinatus non potest esse zelus, appropriate loquendo, quia 240
 amor communis boni ut boni appropriandi sibi soli, est inordina-
 tus, – amor etiam alicuius nolentis dilectum condiligi, est inordina-
 tus et imperfectus³⁷; ergo sequitur quod si Deus perfecte et ordina-
 te est amandus, quod amans Deum debet velle proximum diligere
 Deum. Sed in volendo hoc proximo, diligit proximum: hoc enim 245
 modo solummodo diligitur proximus ex caritate, sicut dicitur ibi
 in glossa; ergo etc.

[4. – RESPONSIO AD INSTANTIAM]

32 Ad istud potest responderi tripliciter:

[10]

Uno modo sic, quod illud praeceptum ‘Diliges Dominum Deum 250
 tuum’ etc. non est simpliciter de lege naturae in quantum est affir-
 mativum, sed in quantum est negativum, prohibens oppositum: sim-
 pliciter enim est de lege naturae ‘non odire’, – sed an ‘aliquando
 amare’, dubitatum est prius in tertio articulo³⁸. Nunc autem ex illa
 negativa³⁹ non sequitur quod volendum sit proximo diligere Deum, 255
 sed sequeretur ex illo praecepto affirmativo, de quo non est certum
 quod sit de lege naturae stricte loquendo⁴⁰.

APSZBNYQ(μν)

240 amor ordinatus] a. etiam (add. cuius P) o. PY etiam o. a. B a. inordinatus N om. Q |
 esse om. S | quia] quod B 241 communis boni] b. c. Q | ut] non N | boni² = A | appro-
 priandi] propriandi B⁺ appropriato (!) Q | sibi] igitur P 241-242 ordinatus Y
 242 etiam] autem A om. B² | nolentis] volentis BNY | dilectum condiligi] c. (spat. vac. S) d.
 SZ 242-243 inordinatus et om. BNYQ 243 imperfectus] perfectus P⁺S⁺ | sequitur rep.
 post amandus (244) BNY | quod om. BNQ | perfecte] per se Y 244 est ante perfecte (243)
 Q | Deum in corr. Q¹ | velle proximum] p. v. APSZ 245 Deum om. Y | Sed — proximo] Et
 hoc volendo Q 246 modo] non B | solummodo] solum Q solo (!) Y | diligitur Z | ex] a Z
 247 in = A | glossa = AB | etc. om. Q 249 istud] illud N hoc Q | responderi] post triplici-
 ter Q comp. S 250 Uno] Primo Q | sic om. BNYQ 251 etc. om. Z | simpliciter] ante est
 Y om. B 252 est om. Q 252-253 simpliciter — odire] non o. enim est s. de lege natu-
 rae Q 253 an] non Z⁺ om. N 254 dubitatum est] e. d. Y | prius] supra BQ | articulo]
 praecepto NYQ praem. praecepto B | illa] ista N 255 proximum P 256 sed] licet BYQ |
 illo — quo] affirmativa illa, de qua Q

F 247 LOMBARDUS, *In epist. ad Rom.* 13, 7-10 (PL 191, 1508): «Haec enim est regula di-
 lectionis divinitus constituta, ut diligas proximum propter Deum... Nemo ergo diligit
 proximum nisi diligit Deum. Quantum ergo potest, proximo impendat, quem diligit sicut
 se ipsum, ut et ille diligit Deum».

T ³⁷ Cf. supra d. 28 n. 10-11. ³⁸ Cf. supra n. 23. ³⁹ scil. ‘non odire’. ⁴⁰ Cf. supra
 n. 22.

Secundo modo responderi potest quod ex illo praecepto 'Diliges 33
Dominum Deum tuum' non sequitur quod debeam velle proximum
260 diligere Deum.

Et cum probatur quod zelus non potest esse ordinatus nec per- 34
fectus amor⁴¹, respondeo: non debeo velle bonum commune esse
bonum alterius et ita non amari ab alio; sed non oportet me velle il-
lud bonum esse alterius, puta quia non placet illi bono esse alterius,
265 quemadmodum Deus – praedestinans unum et non alium – vult es-
se bonum⁴² unius praedestinati, et non alterius.

Et per idem patet ad illud quod 'perfecte diligens vult dilectum 35
condiligi'⁴³: potest dici quod hoc est verum ab omni eo cuius amici-
tia placet dilecto; non est autem certum ex lege naturae de quocum-
270 que quod eius dilectio acceptetur a Deo dilecto vel diligendo.

[11] Tertio modo potest responderi quod licet sit stricte de lege natu- 36
rae proximum esse diligendum, sicut prius expositum est, hoc est
'simpliciter volendum est proximo ipsum diligere Deum, quia hoc
est diligere proximum'⁴⁴, non tamen ex hoc sequitur praecepta se-
275 cundae tabulae⁴⁵ (puta quod 'nolendum sit eum⁴⁶ occidere quan-
tum ad bonum personae eius', et quod 'nolendum sit adulterari

APSZB NYQ(μν)

258 Secundo] Tertio N | modo responderi potest] p. r. Q | quod om. Z | praecepto]
add. de S 259 tuum] te (!) P add. etc. ZBNY | debeo Z 261 quod] quia A 261-
262 ordinatus — amor] perfectus et o. a. (a. ante p. Q) ZQ 261 nec] nisi P
262 debet B | velle] nolle SNY | commune] add. non P¹ 262-263 esse bonum] om. Y
add. proprium ZB 263 bonum alterius] alicuius tantum Q | non¹ om. NY | ab alio] ante
non¹ B ante amari Y ab eo PS 263-264 illud bonum] b. i. B 264 quia] add. si N
264-265 illi — quemadmodum] illi (mihi Q) illud bonum esse eius sicut Qμν 264 al-
terius = A eius (ante esse² S⁺) *rell.* 265 praedestinans] quando praedestinat Y | alium]
alterum Q quantum N 265-266 esse bonum] b. e. BNYQ 266 unius = A 267 pa-
tet = A | ad illud om. S | quod om. B 268 condiligi] diligi A | eo] add. scilicet Q
269 non — certum] n. autem (n. a. om. B[±]) c. est (e. c. Q) BNYQ 270 quod] quia B |
acceptatur B | a om. N⁺ | a Deo om. P | vel diligendo om. Q 271 responderi] dici Q
271-272 sit stricte de lege naturae = A sit de l. n. str. Qμν str. sit de l. n. *rell.* 272 dili-
gendum] dilecto B⁺ | hoc est] id est PSZQ hoc Y 273 est] esse (ante volendum Q) SZQ
sit P 274 non post hoc Q | sequitur] ante ex B consequitur Z sequuntur ZYQ | praecep-
ta] praeceptum Z *praem.* quod B 275 quod] si P | nolendum] volendum Q⁺ 275-
276 eum — sit om. Y 275 eum] ipsum BNQ 275-276 quantum ad] quoad Q
276 eius] propriae Q 276-277 eius — personae om. N 276 et] vel Q om. B | sit]
add. eum Z

T ⁴¹ Cf. supra n. 31. ⁴² id est: vult bonum esse. ⁴³ Cf. supra n. 31 (in fine).
⁴⁴ Cf. ibid. ⁴⁵ supple: esse de lege naturae. ⁴⁶ scil. proximum.

quantum ad bonum personae coniunctae sibi', et quod 'nolendum sit furari quantum ad bonum fortunae quo ille utitur', quod 'parentibus sit exhibenda reverentia tam in honoribus quam in subsidiis et sustentationibus', et ita de aliis praeceptis secundae tabulae), nam possibile est me velle proximum diligere Deum et tamen nolle vel non velle ipsi vitam corporalem vel fidem coniugii sibi servari, et sic de aliis. Et per consequens possent ista duo simul stare, quod hoc esset quoddam verum necessarium – conclusum ex principiis practi- 280
cis – quod 'volendum est a me proximum diligere Deum in se sicut ego debeo me velle diligere Deum', et tamen non sit istud verum necessarium 'volendum est proximo hoc bonum vel illud, cuiusmo- 285
di est expressum per praeceptum secundae tabulae'.

37 Et tunc ad auctoritates Pauli et Christi⁴⁷ posset dici quod nunc [12]
de facto Deus explicavit dilectionem proximi ultra ipsum quod illud 290
includit ut sequitur ex principiis legis naturae, ita quod, licet – ut
concluditur ex principiis legis naturae – non contineat nisi 'velle di-
ligere proximum in se', tamen (ut explicatum est⁴⁸) includit 'volen-
dum esse proximo bona illa', vel saltem 'non volendum esse proxi-
mo mala opposita' (puta non volendum esse sibi iniuste vitam cor- 295
poralem, fidem coniugii, bona temporalia et cetera huiusmodi).

APSZBNYQ(μν)

277 quantum ad] quoad Q *add.* non A | coniunctae sibi] suae Y | et] vel Q aut NY *om.* B |
nolendum] notandum (!) S 278 quantum ad] quoad Q | ille utitur] u. i. A iste u. B 278-
279 parentibus sit exhibenda] e. s. p. BNYQ 279 in¹ *om.* N⁺ | subsidiis et *om.* BNYQ
280 nam] quia Q 281 nolle vel *om.* Z 281-282 vel non velle *om.* N 282 ipsi] sibi
BNYQ | fidem – servari] servare f. coniugi Q | coniugi NY | sibi = A | servari] conservari B
283 possunt ZQ | isti B | duo *om.* Y 283-285 simul – se] stare simul, scilicet quod me velle
proximum diligere debet Q 283 quod] *post hoc* N et P 284 esset] est Y | quiddam P | ve-
rum *om.* Z 285-286 in – Deum *om.* Y 285 sicut] *add.* enim N 286 me velle *om.* NQ |
et – istud] sit quoddam Q | istud *om.* B 287 necessarium *om.* N | volendo P | volendum est
proximo] conclusum ex principiis practi- 287-
288 cuiusmodi] cuius Q 288 expressum per praeceptum] e. (expressivum Q) pr. NYQ pr. e.
B | tabulae] *add.* non sit verum necessarium Q 289 auctoritatem BN | Pauli et Christi] Ch.
et P. Z | potest Q 290 Deus] *ante nunc* (289) Q *om.* S | explicavit] *ex*mplicavit (!) N *expli-*
cat B | ipsum] illud BNYQ | illud] ipsum] BNY *om.* Q 291 ut¹] in quantum Q nec B | ita *om.* Y
291-292 ita – naturae *om.* S 292 includitur Y | naturae *om.* N | non contineat] contingat Y
292-293 diligere proximum] proximo ipsum diligere Deum Q 293 in se *om.* N | explicatum
est] explicatur Z explicant S 293-294 volendum esse] e. v. Q 294 esse] *ante* volendum Q
om. Z 294-295 proximo *post* opposita (295) N 295 puta *om.* Z | puta – iniuste] ut i. au-
ferre sibi Q | esse *om.* Z | sibi iniuste] i. s. NY 296 coniugi Q | tempora S | huiusmodi = A

T ⁴⁷ Cf. supra n. 30. ⁴⁸ Cf. supra n. 36.

Verum est ergo quod Legem implevit qui diligit proximum⁴⁹, eo modo quo Lex explicata est debere servari⁵⁰, licet non eo modo quo dilectio proximi concluditur ex principiis primis legis naturae⁵¹.

300 Et a simili, tota Lex – quantum ad secundam tabulam – et 39
prophetae pendent ex isto praecepto ‘Diliges proximum tuum sicut te ipsum’, intelligendo illud praeceptum non tamen ut sequitur ex primo principio pratico legis naturae, sed ut intendit legislator illud praeceptum debere servari (prout explicatur⁵²) in praeceptis secundae tabulae.
305

[II. – AD ARGUMENTA PRINCIPALIA UTRIUSQUE PARTIS]

[13] Ad argumenta principalia. 40

Primum⁵³ est pro me, quia probat quod praeceptum secundae tabulae non est de lege naturae stricte loquendo.

310 Ad secundum⁵⁴ dico quod etsi ‘Deum esse’ posset concludi ratione naturali ex principiis per se notis, tamen populo illi rudi et inexercitato in intellectualibus non erat hoc notum nisi ex Lege data. Unde dicit Apostolus ad Hebr. 11: *Oportet accedentem ad Deum credere*, quod est intelligere, si non habeat nec habere possit aliam notitiam de Deo. Et ita si aliqua concupiscentia posset concludi esse
315 contra legem naturae, tamen hominibus corruptis non erat notum

APSZBNEYQ(μν)

297 est ergo] ergo est Y | qui diligit proximum] q. p. dilexit Z diligens p. ante Legem Q 298 modo = AY m. scilicet *rell.* μν | quo] quod Y | est debere] debet P | servari] salvari B 299 primis] post naturae Q 300 et om. Y 301 isto] illo Z hoc BYQ | Diliges] Dilige P *add.* etc. Z | tuum om. Z 302 illud] tale Q | tamen] tantum B om. Q 303 primo principio] prin. primo N 303-304 intendit — debere] legislator i. d. illud Q 308 praecepta ZQ 309 est] sunt ZQ 310 etsi] et sic P si BY | possit Y 310-311 ratione naturali om. P 311 populo illi] i. p. (p. *in corr.* Q¹) Q 312 inexercitato] inexercitando B* non exercitato BNEYQ in exercitando vel i. A | in] et B om. S | intelligibilibus B | erat] esset A | hoc om. Z 312-313 data om. BNEYQ 313 dicit Apostolus om. Q | ad om. BN | Hebr.] Eph. Y | accedentem] ante Oportet P attendentem N 314 quod] quia SN | intelligere, si] *spat. vac.* Y | nec] ut P | habere possit] p. (posset N) h. PBNY | aliam] aliquam Y 315 Deo] eo B | Et ita si = A nisi Y Ita etsi *rell.* μν | aliqua] alia Y | possit ZNEYQ | esse om. Y 316 naturae] non Y | tamen] post hominibus Q *add.* quia N | hominibus corruptis] c. h. Y

F 313 Hebr. 11, 6.

T ⁴⁹ Cf. supra n. 30. ⁵⁰ Cf. supra n. 32-36. ⁵¹ Cf. supra n. 36 (in fine). ⁵² Cf. supra n. 37. ⁵³ Cf. supra n. 2. ⁵⁴ Cf. supra n. 5.

illam concupiscentiam esse contra legem naturae; ideo necessarium fuit explicare per Legem datam; vel aliter, concupiscentiae prohibentur per praecepta secundae tabulae, – et de illis concessum est quod non erant per se nota⁵⁵.

- 42 Ad aliud⁵⁶ dico quod in omni statu servabantur et servari debent ista praecepta. In beatitudine quidem summe erit observatio praeceptorum affirmativorum et negativorum, nisi forte illius solius ‘honora parentes’, non quin erit tunc voluntas honorandi, sed tunc non erit necessitas impendendi actum, saltem prout honor ille extenditur ad sustentationem necessariorum, quia nullus ibi indigebit auxilio. In statu etiam innocentiae tenebantur omnes ad ista praecepta, quae erant praescripta interius in corde cuiuslibet, – vel forte per aliquam doctrinam exteriorem datam a Deo descenderunt a patribus ad filios, licet non essent tunc scripta in libro, nec oportuit quia potuerunt faciliter memorialiter retineri, et populus illius temporis erat maioris vitae et dispositionis melioris in naturalibus quam populus temporis posterioris, quo tempore infirmitas populi requirebat Legem dari et scribi.
- 43 Quod tamen tangebatur in primo argumento, de filiis Israel spoliatis Aegyptios⁵⁷, potest dici quod ibi non dispensavit Deus con-

APSZBANYQ(μν)

317 illam concupiscentiam] istam c. BY *om.* Q 318 fuit *om.* B⁺ | datam *om.* Y 318-319 prohibent Y 319 per *om.* Y | illis] illa Z 320 erant = A sunt *rell.* μν 321 dico *om.* B | servabantur PNYQ | debent] debebant P²Z 322 summe erit] s. est P e. summa Q 322-323 praeceptorum = A istorum Q illorum μν et p. PSZ et istorum p. BNY 323-324 honora] *comp.* S⁺ | honora parentes] de honoratione parentum Q 324 quin] quia Z | non — tunc¹] numquid t. exit P | erit tunc] t. e. ZBN t. et S existat Y ibi sit Q | honorandi] odiendi Z | tunc²] quia Q 325 erit] est PB | impediendi P | actum] *add.* huiusmodi Q | prout ut Y | ille] illius A *om.* Y 325-326 extenditur] extensus dicitur S 326 necessariam BNYQ | nullus ibi] i. n. N illius n. B n. Y 327 auxilio] annexo (!) S | etiam] *rep. ante* statu Y⁺ *om.* Q | innocentiae] *add.* et ante Legem scriptam Q 327-328 praecepta *om.* Q 328 praescripta = A scripta (*post* interius BNY) *rell.* μν | cuiuslibet *om.* NYQ | vel] *add.* saltem NY 329 aliquam doctrinam] d. a. N | descenderunt] descendentem Y discebant Q 329-330 a patribus] parentes Q 330-331 ad — et] quam derivabant in filios, non oportuit ea scribi in libro, quia potuerunt ita faciliter memoriae commendare et retinere, quia Q 330 scripta] s. sumpta P 331 potuerunt] poterant N *praem.* tunc B *add.* tunc Z | retineri] intueri S 332 erat — et] fuisset et fuit Q | dispositionis melioris = AP m. d. *rell.* μν 333 temporis posterioris] p. t. Q 333-334 requirebat] rogabat AS 335 Quod tamen] Tamen quia BNY Unde quod Q | tangebatur B | argumento] articulo AZN 336 ibi] sibi vel secum A | Deus *om.* BNYQ

T ⁵⁵ Cf supra n. 36. ⁵⁶ Cf. supra n. 6. ⁵⁷ Cf. supra n. 4.

tra Legem illam vel praeceptum illud 'non facies furtum', quia ipsi non rapuerunt alienam rem simpliciter: tum quia Deus erat superior dominus et potuit transferre dominium in eos, etiam invitis dominis inferioribus (et hoc modo non peccavit Christus, licentians
 340 daemones intrare in porcos, qui statim praecipitati sunt in mare: non enim iniuste privavit illum dominum porcis suis); tum quia filii Israel, serviendo Aegyptiis, tanta meruerunt recipere pro mercede (licet Aegyptii, tamquam iniusti, noluerunt ea reddere, tamen per
 345 iudicem superiorem potuerunt compelli), et quia acceperunt ea quae fuerant eorum per licentiam iudicis superioris, licite et iuste acceperunt.

Ad illud in oppositum, de *Canone*⁵⁸: debet intelligi de lege naturae large loquendo, et hoc de praeceptis secundae tabulae.

APSZBNYQ(μν)

337 Legem illam vel *om.* BNYQ | illud] *ante* praeceptum NY *om.* Q | non facies furtum] de furto Q | ipsi] illi ZBN 338 rapuerunt] receperunt BNY recipiunt S acceperunt Q | alienam rem simpliciter = AP alienum s. SZN aliena s. BY s. alienum Quv | eras (!) P 338-339 superior *in corr.* B¹ 339 dominus] Deus Z | transferre] ministrare Z* *add.* illud BNY | dominium] *comp.* B* *add.* illarum rerum Q | in eos, etiam *om.* PS 339-340 dominis inferioribus] i. d. Q 341 daemones — porcos] in p. intrare d. Q 341 intrare] ire Z *spat. vac.* S | praecipitati] praecipienti (!) S | mari AZ 342 illum dominum] illos YQ eos BN | porcis] *not.* Alius liber: 'picis', et male A¹ | tum] *add.* etiam Q 343 tanta meruerunt] m. t. PBNYQ | pro mercede *om.* NYQ 344 licet] *praem.* et ZBNY 344-347 tamquam — acceperunt] nollent ea reddere, et tunc per superiorem iudicem potuerunt compelli, de cuius licentia filii Israel potuerunt iuste et licite accipere Q 344 tamquam iniusti *post* reddere BNY | nollent PNY | ea] enim N | tamen *post* iudicem (345) B 345 et *om.* BNY 346 fuerunt BNY | iudicis superioris] superiorem BNY 346-347 licite et iuste acceperunt] i. et l. a. (a.) receperunt Y) SZNY i. a. et l. B

F 340 Marc. 5, 12-13.

T ⁵⁸ Cf. supra n. 7.

DOCTORIS SUBTILIS ET MARIANI

B. IOANNIS DUNS SCOTI
ORDINIS FRATRUM MINORUM

OPERA OMNIA

IUSSU ET AUCTORITATE
RMI P. IOSEPHI RODRIGUEZ CARBALLO
TOTIUS ORDINIS FRATRUM MINORUM MINISTRI GENERALIS

STUDIO ET CURA COMMISSIONIS SCOTISTICAE
AD FIDEM CODICUM EDITA

PRAESIDE
P. BARNABA HECHICH

SOCIIS
PP.: BENEDICTO HUCULAK, IOSEPHO PERCAN, SATURNINO RUIZ DE LOIZAGA

X

CIVITAS VATICANA

TYPIS VATICANIS
MMVII